

The article is devoted one of tragic pages of our history, namely – to First World War. On the basis of the mainly archived documents the complex of questions, related to socio-economic difficulties of population of the Left-bank region is probed.

Key words: First World War, Left-bank Ukraine, refugees, consumptions of commodities, surplus prices, speculation.

УДК 94: [336.274.57 + 005.73](477 - 25). 1900/ 1914рр.

**Сергій Тицький
(Київ)**

БЮРОКРАТИЗАЦІЯ КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ М. КИЄВА У 1900 – 1914 РР.

У статті проаналізовано еволюцію кредитно-банківського сектору господарського комплексу м. Києва доби економічної кризи 1900 – 1903 рр., російсько-японської війни, революції 1905 – 1907 рр., економічної кризи 1907 – 1909 рр. та економічної піднесення 1910 – 1914 рр. Визначено кількісну динаміку кредитно-банківських установ у місті та частки банківських установ бюрократичної власності у київському банківництві. Підтверджено визначальну роль банків і кредитних установ бюрократичної форми власності в економічному просторі м. Києва початку ХХ століття.

Ключові слова: буржуазна приватна власність, бюрократична приватна власність, банківництво, банки, кредитні установи.

Проблема трансформації кредитно-банківського сектору економічного простору м. Києва пізньоімперської доби лише дотичним чином розглядалася істориками України радянської доби [7, 8, 9, 10, 11, 12]. Однак в їх дослідженнях абсолютно домінував ортодоксально-традиційний підхід до розуміння і тлумачення промислово-індустріальних та майнових процесів в економічному просторі міста. Практично недослідженим до сьогодення залишається значення бюрократичного сектору банківської справи м. Києва на наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Найбільш вагомий внесок у пострадянські дослідження стану банківської мережі м. Києва початку ХХ століття належить С.З. Мошенському [14]. Однак і поза його увагою залишилася проблема еволюції банківництва у м. Києві через призму протистояння бюрократичної та буржуазної форм власності.

В якості методологічної бази статті були взяті переважно основні засади інтегральної циклічно-висхідної цивілізаційної концепції, відповідно до яких кредитно-банківська галузь розглядається в якості складової неречового сектору обміну товарами економічного простору м. Києва.

За джерельну базу статті покладені збірки опублікованих документів і статистичних матеріалів та документи, які зберігаються переважно у фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Київ).

Наприкінці XIX ст. Київ остаточно утверджується в ролі одного з чотирьох головних в Російській Україні епіцентрів промислової індустріалізації.

У 1899 р. у Києві фабрична інспекція відала над 145 фабриками і заводами загальною продуктивністю у 18.773 тис. руб., тобто приблизно 1/7 від загальної вартості фабрично-заводської продукції губернії, з них 79 підприємств мали парові котли і 81 закладів без них, у Київському повіті відповідно 42 і 22. Окрім того у Києві було 25 непромислових закладів з паровими котлами (бані, сади відпочинку, електростанції тощо) [18, арк. 30, 35зв., 40]. Із загальної кількості підконтрольних інспекції промислових закладів у місті до бюрократичної власності належали понад 12, а до класичної буржуазної (індивідуальної та сімейної приватної власності) – майже 130 підприємств.

Фабрично-заводська промисловість у місті на початку світової кризи складалася з 27 чавуноливарних, металообробних і механічних заводів і фабрик, 4 млини, 6 тютюнових фабрик, 5 дріжджових, винокурних, спиртоочисних і горілчаних заводів, 20 цегляних, цементних, асфальтових і кахельних заводів, 16 типолітографій, 8 пиво- і медоварних заводів, 2 електродвигунних та освітлювальних заводів, 4 лісопилних заводів, 5 коробкових і гільзових фабрик, 13 цукеркових, кондитерських і булочних, 1 ювелірної фабрики, 1 корсетної фабрики, 2 фабрик фарб, 3 ковбасних фабрик, 3 фабрик музичних інструментів, 1 восково-свічного заводу, 9 заводів штучних мінеральних вод, 2 миловарних заводів, 1 сірникової фабрики, 1 шкіряного заводу, 3 фабрик деревообробних, 3 екіпажних фабрик, кровосушального заводу, красильної фабрики, маслорійного заводу, майстерні дитячих візків і велосипедів, 2 щіткових заводів, хімічної фабрики [18, арк. 35 зв.].

Загалом цегляні заводи Києва давали 49% вартості цього виду продукції у губернії, млини – 33%, ливарні та машинобудівні заводи – 80%. У місті працювали 16% усіх фабрично-заводських робітників губернії, які

виробляли 15% вартості продукції фабрик і заводів губернії [обраховано автором за: 18, арк. 35 зв., 40].

При цьому всі 5 машинобудівних заводів належали до акціонерної або групової форми бюрократичної власності, а всі 6 механічних заводів міста – до індивідуальної приватної власності (буржуазної). Із 10 чавуноливарних закладів тільки 1 завод перебував у акціонерно-пайовій формі бюрократичної власності. Усі інші належали індивідуальним приватним власникам (буржуазії).

Загалом практично всі підприємства харчової (за виключенням Акціонерного товариства Деміївської парової фабрики шоколаду і конфект «Валентин Єфімов», механічно-парового млину пайового товариства «Л.І. Бродський», двох пивоварних і двох дріжджово-винокурних заводів) і легкої промисловості належали до буржуазної форми власності.

Усі 24 цегляних заводи і 49 ювелірних майстерень (по суті мануфактури без парових машин, електродвигунів та механічних верстатів) перебували в індивідуальній або сімейній власності.

Дрібнотоварний сектор виробництва речових товарів складала понад 5000 ремісничих закладів і до 14000 стихійно практикуючих ремісників (останні частину часу працювали самостійно, а частину часу наймалися до ремісничих, мануфактурних та фабрично-заводських підприємств) [14, с. 132, 134; 15, арк. 18].

У секторі виробництва неречових товарів загальна картина виглядала наступним чином.

У сфері виробництва висококваліфікованої робочої сили абсолютно домінували державні вищі навчальні заклади. У сфері середньої загальної та спеціальної освіти домінували навчальні установи державної та громадівської форм власності (гімназії, прогімназії, комерційні училища тощо). навчальні заклади початкової освіти майже у повному складі належали до державної та громадівської форм власності.

Поряд з невинним занепадом Київського контрактного ярмарку відбувається піднесення Київської фондової біржі. Навіть у кризовому 1901 р. на ній було здійснено операцій майже на 87 млн. рублів.

Роздрібна торгівля, яка базувалася майже виключно на продажі речових товарів, здійснювалася майже виключно закладами індивідуальної і сімейної приватної власності.

Міський транспорт за формами власності поділявся наступним чином. Механізована його частина (трамвай) перебував у власності акціонерних

компаній, а гужовий та кінний пасажирський належав виключно індивідуальним та сімейним власникам.

У 1912 р. в Києві діяло 144 підприємства, підлеглих контролю фабрично-заводській інспекції, на котрих 12689 працівників виробляли продукції на 25 – 30 млн. руб., та 1750 дрібних і середніх промислових підприємств.

Поряд з розвитком промислового виробництва речових товарів і, навіть, випереджаючими темпами розвивалося виробництво неречових товарів – робочої сили, інформації, послуг тощо. У 1912 р. в Києві діяли 7 вузів з 15 тис. студентів (1900 р. – 2 вузи), 120 середніх загальних і професійних навчальних закладів і 146 нижчих навчальних закладів тощо. [6, стлб. 268-271].

На 1913 р. в місті діяли 24 поліграфічних підприємства, з яких 5 належали до бюрократичної форми власності (типографія «Кушнар'єв і К^о» тощо) проти 31 типографій (2 – групової власності, 2 державної, 1 кооперативної), 12 швидкодрукарень у 1904 р. Скорочення відбулося через закриття підприємств буржуазної власності та індустріалізацію діючих.

Швидко скорочувався ремісничий сектор промисловості м. Києва. Так вже у 1904 р. зареєстрованих ремісничих закладів нараховувалося менше за 1500 при загальній кількості міських ремісників понад 28 тис. осіб.

До Києва стікаються представники української творчої інтелігенції усіх українських губерній. Місто стає основним генератором української культури і мистецтва, особливо в таких сферах, як театр і художня література.

Загальний вантажооборот Києва тільки залізничним і річковим транспортом зріс за 1904 – 1913 рр. з 78,4 млн. пудів до 128,4 млн. пудів.

На початок 1913 р. роздрібну та дрібнооптову торгівлю у місті вели до 9 тисяч торгівельних установ.

Загострення конкуренції, як в середині бюрократичного і буржуазного секторів економічного простру м. Києва, так і між цими секторами, в умовах постійно зростаючих витрат на модернізацію підприємств і кваліфіковану робочу силу спонукало власників та директорів шукати додаткові грошові ресурси в кредитних і банківських установах. У той же час міські обивателі намагалися компенсувати поступове знецінення своїх грошових заощаджень розміщенням їх на депозитні та поточні рахунки банків та кредитних установ міста. За цих доволі сприятливих умов і розвивався кредитно-банківський сектор економічного простору м. Києва на початку ХХ століття.

На початку світової кризи основу банківського сектору м. Києва становили Південно-Руський промисловий банк (основний капітал – 5 млн. рублів, запасний

– 1.490 тис. руб., чистий прибуток – 186 тис. руб.), Київський приватний комерційний банк (основний капітал – 2,5 млн. руб., запасний – 484 тис. руб., номінальна ціна акції – 250 руб., біржова ціна – 450 – 530 руб., чистий прибуток – 286 тис. руб.), Київський аземельний банк (основний капітал – 5,1134 млн. руб., запасний – 3,09 млн. руб., ціна акцій – номінальна – 250 руб., біржова у 1899 р. – 680 – 982 руб., чистий прибуток – 907 тис. руб., [с. 24– 25] та Київське товариство взаємного кредиту (основний капітал – 2, 351 млн. руб., запасний – 552 тис. руб., чистий прибуток – 384 тис. руб.) [5, с. 4, 6 – 7, 24 – 25, 30].

Банкірські контори і відділення банкірських домів розташовувалися виключно на Хрещатику і Хрещатицькій площі, контори і відділення державних банків – на Інститутській і Нижньо-Єлизаветинській вулицях, відділення петербурзьких, московських та інших іногородніх банків – на Хрещатику, Інститутській та Великій Підвальній вулицях, київські банки і кредитні товариства – на Хрещатику та Інститутській вул. [1].

Банківська мережа Києва на початку ХХ ст. розвивалася таким чином.

У 1900 р. в місті діяли контора Держбанку, відділення Державного земельного банку, відділення Селянського поземельного банку, Київський приватний комерційний банк, Київський земельний банк, міське кредитне товариство, 4 відділення акціонерних комерційних банків (в т.ч. 3 відділення та одне комісіонерство петербурзьких банків), 2 агентства акціонерних земельних банків, Київська державна ощадна каса (8 відділень), київська залізнична ощадна каса (1 відділення), 12 банкірських контор та їх відділень, товариство взаємного кредиту, відділення Санкт-Петербурзького Столичного ломбарду, поштово-телеграфна каса, 4 позичкові приватні каси, 4 страхові товариства (київські), 19 агентств і відділень іногородніх страхових товариств (в т.ч. 2 іноземних).

Буржуазний сектор кредитної мережі міста формували 12 банкірських домів, контор та їх філій, а саме: Ашкенази Л.В. (Хрещатик, 15), Барбан і Зейфферт (Хрещатицька площа, 18), Грубер І.Г. (Хрещатик, 22), Інгаль Г.Н. (Хрещатицька площа, 18), Канель Я.А. (Хрещатик, 13), Левінсон В.С. (Хрещатик, 15), Лесін Г.Д. (Хрещатик, 11), Матусовський Н.Б. (Хрещатик, 23), Рейхінштейн Г. (Хрещатик, 3), Хейнман Д.С. (Введенська, 9), Епштейн Я.Б. (Хрещатик, 19), Файнгольд Я.Ф. (Хрещатик, 28) [1].

У цьому році Київ втратив надзвичайно впливову банківську інституцію. Правління Південно-Руського промислового банку, фактичним власником якого був Л.С. Поляков, був переведене до Москви, а в Києві залишилася тільки його провідне відділення і нерухоме майно. Таким чином

був втрачений шанс перетворити місто те тільки на загальноукраїнський банківський центр, а й на головний центр банківської справи всього Півдня Російської імперії включно із Закавказзям [15, с. 446, 449, 451].

Розквіт Київського приватного комерційного банку припав на 1899 р. – останній рік найтривалішого загальноросійського економічного піднесення імперської доби. Цього року акції банку котувалися на Київській фінансовій біржі у 450 – 530 рублів. Наступна криза збуту українського цукру і депресія у цукровій промисловості негативно вплинули на прибутковість кредитно-облікових операцій банку, який надмірну увагу приділяв цукровим підприємствам. Відповідно впав попит на акції банку: 1900 р. – 202 – 270 руб., 1901 р. – 200 – 225 руб., 1902 р. – 210 – 225 руб. [13. с. 85].

Київський земельний банк (акціонерний), який діяв з 1872 р., мав на 1 січня 1900 р у заставі 2793 земельних маєтностей на 98405255 руб., 1444 міських маєтностей на 44312641 руб., основний капітал – 5.113.850 руб., запасний капітал – 3.094.985 руб. [14].

Київський земельний банк на 1899 р. надавав позички у Київській, Подільській, Волинській і Чернігівській губерніях під заставу земель і міських нерухомостей. Під заставу землі можна було отримати довгострокові позички 4,5%-ми заставними листами на 66 років 2 місяці під 5,25% в рік погашення. Під заставу міських нерухомостей позички надавалися на 31 рік 2 місяці і на 38 років 4 місяці. Для здійснення кредитних операцій банк мав агентства у Житомирі, Вінниці, Бердичеві, Кам'янці-Подільському, Литині, Умані, Білій Церкві. Тільки в межах Київської губернії банк тримав у заставі 455,9 тис. десятин землі на 21167 тис. рублів. Київська міська громада заборгувала банкові 9775 тис. рублів, черкаська – 17,4 тис. руб., бердичівська – 5,6 тис. руб. [15, 447].

Великою була активність й Київського агентства Полтавського земельного банку. Наприкінці XIX ст.. землевласники Київської губернії мали у заставі цьому банкові 174347 десятин вартістю 6680 тис. рублів., а київська міська громада заборгувала 1011,7 тис. рублів [15, 447].

У 1903 р. в місті почало діяти відділення Петербурзького обліково-позичкового банку.

Всього ж у 1903 р. у м. Києві здійснювали кредитні операції ті ж державні банківські установи, акціонерні Київський приватний комбанк і Київський земельний банк, а також міське кредитне товариство, 6 відділень акціонерних комерційних банків, агентство акціонерного Полтавського

земельного банку, Київська державна ощадна каса (9 відділень), київська залізнична ощадна каса (1 відділення), 12 банкірських контор та їх відділень, 2 товариства взаємного кредиту, київське відділення СПб Столичного ломбарду, 4 професійні ощадно-позичкові каси, поштово-телеграфна каса, 3 позичкові приватні каси, 4 страхові товариства (київські), 19 агентств і відділень іногородніх страхових товариств (в т.ч. 3 іноземних).

1904 року відкрилося Київське купецьке товариство взаємного кредиту, котре серед іншого мало на меті підвищити конкурентність київського православного купецтва у боротьбі проти єврейських купців.

Петербурзькі акціонерні банки через свої київські філії забезпечили у 1906 р. 92% всіх основних операцій київських банківських установ, котрі в свою чергу 50 – 60% своїх активних операції здійснювали з цукровими і цукрово-рафінадними заводами.

У 1907 р. в місті ті ж державні банківські установи, Київський приватний комбанк, Київський земельний банк, міське кредитне товариство, 6 відділень акціонерних комерційних банків, агентство акціонерного земельного банку, Київська державна ощадна каса (9 відділень), київська залізнична ощадна каса (1 відділення), 8 банкірських контор та їх відділень (в т.ч. 1 банкірський дім), 2 товариства взаємного кредиту, Київське відділення СПб Столичного ломбарду, 2 ощадно-позичкові товариства (в т.ч. 1 єврейське), 4 професійні ощадно-позичкові каси, поштово-телеграфна каса, 3 позичкові приватні каси, 5 страхових товариств (київські), 22 агентства і відділення іногородніх страхових товариств (в т.ч. 2 іноземних) [14, с. 454].

Окрім того в місті не припиняли діяти міняльні контори, кількість яких змінювалася відповідно до економічної кон'юнктури і громадського спокою.

Внутрішня криза Київського приватного комерційного банку затягнулася. У 1905 р. загальні збори акціонерів вирішили піти на скорочення основного капіталу з 2,5 млн. руб. до 2 млн., з наступною емісією акцій на 500 тис. руб. Однак міністр фінансів не підтримав акціонерів. Тільки 1908 р. міністерство дозволило подібну операцію, але вже на суму 1 млн. руб.

Протягом 1908 – 1910 рр. основний капітал банку залишався незмінним (2,5 млн. руб.) при зростанні депозитних і поточних рахунків з 3711 тис. руб. до 5955 тис.

Понад три роки (1909 – 1911 рр.) в середині Київського комерційного банку і навколо нього точилася запекла боротьба впливової групи його акціонерів-цукрозаводчиків проти агентів Азовсько-Донського комерційного

банку, які настирливо намагалися провести через збори акціонерів рішення про поглинання Київського комерцбанку. Дирекція Азовсько-Донського банку зазнала поразки і була вимушене продати свою частку акцій київського банку акціонерам-цукрозаводчикам.

Загалом у 1912 р. регулярними кривими операціями займалися контора Державного банку, відділення Дворянського державного і Селянського поземельного банків, Київський приватний комерційний і Київський земельний (акціонерний) банки, 8 відділень акціонерних комерційних банків, 3 акціонерних товариства довгостроково кредиту, 8 товариств взаємного кредиту. 8 банкірських контор тощо [6, с. 80].

У 1913 р. Київський акціонерний земельний банк, основний капітал якого зріс до 6,8 млн. рублів, а запасний – до 4,5 млн., продовжував оперувати у чотирьох українських губерніях, а саме: Київській, Чернігівській, Подільській і Волинській, залишаючись на цих територіях провідною іпотечною банківською установою, незважаючи на суттєву конкуренцію Полтавського земельного банку, Державного дворянського земельного та Селянського поземельного банків.

Найбільші зміни відбулися у буржуазному сегменті банківського сектору економічного простору міста. Якщо за 1900 – 1903 рр. кількість банкірських контор та їх відділень була не змінною 9 по 12), а персональний склад банкірів практично не змінився (тільки замість контори «Барбан і Зейферт» (закрилася 1902 р.) постала контора «Н.М. Литвак»), то на 1909 р. кількість контор і відділень скоротилася до 8, а з банкірів 1900 року залишилися тільки п'ятеро (І.Г. Грубер, Г.Н. Інгаль, Б.С. Левінсон, Я.Ф. Файнгольд, Б. Епштейн і Г. Канель). Припинили існування контори і відділення Я.Б. Епштейна, Л.В. Ашкеназі, А.А. Барабтарла, Барбана і Зейферта, Г.Д. Лесіна, Н.Б. Матусовського, Г. Райхинштейна, Ф.Д. Чаковського. Замість них почали діяти банкірських доми Мережковського Д. і К^о, М.Б. Клена і К^о, М.П. Альперіна.

Найбільш гучним банкрутством серед київських банкірів-індивідуалів початку ХХ ст. був крах банкірської контори Я.Б. Епштейна, котра заборгувала понад 1,5 млн. рублів, з них Держбанку Росії – 600 тис. руб. [13, с. 103 – 104].

Протягом 1912 – 1913 рр. в місті намагався закріпитися банкірський дім С.М. Матусовського, але зазнав невдачі.

Надалі кількість банкірських контор продовжувала зменшуватися.

У 1910 – 1911 рр. у Києві проявилася тенденція до створення кредитних установ, спеціалізованих на обслуговуванні первинних кредитних кооперативів як власне на території міста, так і в межах Київської губернії.

Ці функції взяли на себе Київська губернська каса дрібного кредиту та Київський союз установ дрібного кредиту «Союзбанк».

Губернська каса надавала короткотермінові (до 1 року) позички під 7% річних довгострокові позички (до 3 – 5 років) та позички на основний капітал (на 10 років) кредитним і позичково-ощадним товариствам та кооперативам Київської губернії.

«Союзбанк» здійснював усі види банківських операцій з кредитними кооперативами і приватними особами. Згодом «союз банк» домогся права вести справи з кооперативами Правобережної України і повів боротьбу за домінування на території всіх українських губерній.

Напередодні Першої світової війни банківські установи Києва здійснювали 30 % операцій всіх банків України проти 15 – 16% в Одесі, 12 – 15% у Харкові та 11% у Катеринославі.

Кількісна динаміка кредитно-банківської мережі міста виглядала наступним чином:

Вид кредитно-банківської установи	1900	1903	1907	1908	1915
I. Кредитно-банківські установи бюрократичної власності (акціонерні, державні, громадівські, кооперативні)					
1. Контори та відділення державних банків	3	3	3	3	3
2. Правління київських акціонерних банків	2	2	2	2	2
3. Відділення акціонерних комерційних банків	4	6	6	6	9
4. Агенції акціонерних земельних банків	1	1	1	1	1
5. Відділень Київської державної ощадної каси при Держбанку	8	9	9	9	12
6. Відділень київської залізничної ощадної каси	1	1	1	1	...
7. Київське міське кредитне товариств	1	1	1	1	1

8. Товариства взаємного кредиту	1	2	2	2	6
9. Ломбарди та їх філії	1	1	1	1	3
10. Ощадно-позичкові товариства і каси	5	4	6	6	9
11. Товариств і кас взаємодопомоги	8
12. Поштово телеграфні ощадні каси	1	1	1	1	7
13. Київська губернська каса дрібного кредиту	1
14. Київський спілка установ дрібного кредиту «Союз банк»	-	-	-	-	1
II. Кредитно-банківські установи буржуазної власності					
15. Банкірських домів і контор та їх відділень	1 2	1 2	8	8	4
16. Приватні позичкові каси	4	3	3	2	1

(Підраховано автором за: 1; 15, с. 454)

Загалом вище зазначене дозволяє стверджувати, що протягом 1900 – 1913 рр. банківсько-кредитний сектор економічного простору м. Києва еволюціонує наступним чином.

Поступово зростає загальна кількість банківських та кредитних установ у місті.

Зростання відбувається за рахунок посиленого проникнення на міський та крайовий кредитний ринок петербурзьких акціонерних банків, які поступово займають на ньому панівні позиції, а також за рахунок заснування дрібних кредитних інституцій кооперативної власності.

Спільними зусиллями бюрократизованих кредитно-банківських установ державної, акціонерної, групової та кооперативної форм власності поступово і незворотно витісняються класичні кредитні установи буржуазної власності – банкірські доми і контори.

Суттєво обмежується сфера функціонування Київського комерційного банку, який остаточно втрачає свій вплив на економічне життя міста.

Відбувається зростання акціонерного банківського та промислового капіталу, як шляхом придбання банками акцій промислових підприємств, так і

шляхом персональної унії.

Складність і багатовимірність виявлених в даній статті перетворень економічного простору м. Києва засвідчує необхідність подальшого поглибленого дослідження як специфічних процесів у банківсько-кредитному секторі м. Києва, так і внеску бюрократичного сегменту цього сектору в банківсько-кредитній галузі економіки Російської України та всієї Російської імперії початку ХХ століття.

Джерела та література

1. Адресная и справочная книга «Весь Киев» на 1900 г. Издатель М.Л. Радоминский. Составил И.Д. Петров. – К.: Типография Петра Барского, 1900. – 21 с. рекламы, 2 с., 14 с., LIV с., 827 столб., 7 с. рекламы, V с.
2. Адресная и Справочная книга «Весь Киев» на 1907 г. Издания С.М. Богуславского. – К.: Типография 1-й Киевской артели Печатного дела, 1907. – 87 с. рекламы. XVIII с., XXXVI с, 573 стлб.
3. Адресная и справочная книга «Весь Киев» на 1911/ С.М.Богуславский. – К.: Типография 1-й Киевской Артели Печатного Дела, 1911. – 900 с.
4. Адресная и Справочная книга Весь Киев на 1914 год / С.М.Богуславский. – К.: . – 882 с.
5. Банки и акционерные торгово-промышленные предприятия, оперирующие в России, за последний отчетный год. (1898 – 1899 и 1899/1900 гг.).Справочная книга. – СПб: типолитография Ц. Крайза, 1901. – 193 с.
6. Весь Юго-Западный край. 1913 / Юго-Западный отдел Российской Экспортной Палаты. – К.: 1913. – 1177 с.
7. История Киева. В 2-х томах / Гл. ред. В.А. Голобуцкий, ред. О.Л. Касименко и др. – Т. 1. – К.: Издательство АН УССР, 1963. – 663 с.
8. Історія Києва: у 3-х томах, 4-х книгах. Переклад з рос./ Голов. редкол.: Ю.Ю. Кондуфор (голов. ред.) та інш. – Т. 2: Київ доби пізнього феодалізму і капіталізму – К.: Наук. думка, 1986. – 439 с.
9. Історія міста Києва періоду 1861 – першої половини 1917 рр. Наук.-допом. бібліогр. показчик у виданнях XVII ст. – 2000 р.: Т. I. Кн. 2. – К.: Інститут історії України АН України, 2009. – 200 с.
10. Історія міст і сіл УРСР. В 26-ти томах. – Київ. – К.: УРЕ, 1969. – 583 с.
11. Історія Української РСР: У 8 т., 10-ти кн. /Гол. ред. кол.: Ю.Ю. Кондуфор (голов. ред.) та ін. – Т. 4. Україна в період імперіалізму (1900 – 1917). – К.: Наукова думка, 1978. – 531 с.
12. История Украинской ССР. В 2-х т. 2-е изд. / Глав. ред. кол.: К.К. Дубина и др., АН УССР. Институт истории. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1969.– 835 с.
13. Мошенский С.З. Финансовые центры Украиныи рынок ценных бумаг индустриальной эпохи. - London: Xlibris, 2014. - 503 с.
14. Памятная книжка Киевской губернии на 1900год / Издание Киев.губерн.статист. комитета. – К.: Типография Губернского правления, 1899. – 46 с.

рек., IX, 42, 427, 24 с., 10 с., 64 с., 46 с., 101 с.

15. Тицкий С.И. Всемирная история денег, кредита и банков. – К.: Хрещатик, 1997. – 832 с.

16. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження у 2-х томах. – Т. 2. – К.: Ніка-Центр, 2011. – С. 44 - 48.

17. Центральний державний історичний архів України (м. Київ) (далі ЦДА України) – ф. 574: Канцелярія старшого фабричного інспектора Київської губернії Міністерство торгівлі і промисловості, оп. 1. 1894 – 1919 рр.,спр. 206. Звіти фабричних інспекторів і зведений звіт фабричної інспекції Київської губернії за 1900 р., 10 січня 1900 р. – 17 жовтня 1901 р. – 92 арк.

18. ЦДА України –ф. 574. – оп. 1. – спр. 208. Відомість про фабрики і заводи м. Києва і Київської губ. за 1899 р., списки підприємств і відомості про стан фабрично-заводської промисловості в Київ. губ. за 1900 р., 7 травня 1900 р. – 26 лютого 1901 р. – 42 арк.

20. ЦДА України, ф. 574, оп. 1,спр. 564. Звіти фабричних інспекторів і зведений звіт інспекції з нагляду за промисловими підприємствами Київської губернії за 1903 рік. Відомості про розподіл промислових підприємств Київської губ. за групами з вказівкою числа робітників,12 січня 1904 р. – 11 липня 1905 р. – 223 арк.

21. ЦДА України –ф. 574. – оп. 1. – спр. 693. Список фабрик і заводів Київської губ., підпорядкованих нагляду фабричної інспекції, 1904 р. – 81 арк.

22. ЦДА України, ф. 575: Канцелярія окружного фабричного інспектора Київського округу. – оп. 1. 1885 – 1918 рр.. – спр. 143. – 94 арк.

23. ЦДА України, ф. 575, оп. 1, спр. 299. Звіти фабричної інспекції по губерніям Київського фабричного округу за 1902 рік, 26 лютого 1903 р. – 8 березня 1904 р., 780 арк.

Аннотация

В статье проанализирована эволюция кредитно-банковского сектора хозяйственного комплекса гор. Киева времен экономического кризиса 1900 – 1903 гг., российско-японской войны, революции 1905 – 1907 гг., экономического кризиса 1907 – 1909 гг. Определена количественная динамика кредитно-банковских учреждений в городе и место банковских учреждений бюрократической собственности в киевском банковском деле. Подтверждена выдающая роль банков и кредитных учреждений бюрократической формы собственности в экономическом пространстве гор. Киева в начале XX столетия.

Ключевые слова: буржуазная частная собственность, бюрократическая частная собственность, банковское дело, банки, кредитные учреждения.

Annotation

The evolution of credit-bank sector of economic complex of Kiev of times of economic crisis 1900 – 1903, Russian-Japanese war, revolutions 1905 – 1907, economic crisis 1907 – 1909 is analysed in the article. The quantitative dynamics of credit-bank establishments in town and place of bureaucratic bank institutions on Kievan bank business is certain. An author confirmed that banks and credit establishments of bureaucratic property had a determining role in economic space of Kiev at the beginning of XX century.

Keywords: bourgeois private property, bureaucratic private property, bank business, banks, credit establishments.

УДК 94:336(477) «1919/1921»

**Сергій Тонких
(Київ)**

**ДІЯЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ВІДДІЛУ НАРОДНОГО
КОМІСАРІАТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1919 – 1922 Р.Р.**

В даній статті розглядається діяльність, завдання, функції Фінансового Відділу НКВС на початковому етапі будівництва Радянської влади в Україні. Висвітлюється діяльність Фінансового Відділу стосовно розробки законопроектів по реалізації фінансового господарства як центрального апарату НКВС так і місцевих органів влади. Розглядаються схеми фінансування місцевих органів влади та звітності за виділені і використані фінансові ресурси. Відображається фінансовий стан органів влади в Україні в означений період. Згадуються приклади діяльності Фінансового відділу по розробці норм оплати праці співробітників і штатів органів НКВД. Наводяться наочні приклади діяльності відділу на прикладі виданих бюлетенів і звітів по роботі Фінансового відділу

Ключові слова: фінансовий відділ НКВС, кошторис, звіт, фінансові ресурси, аванс, кошти, Колегія НКВС, місцеві органи влади, матеріальне становище, штат, норми оплати праці, бюлетені.

Обравши шлях незалежності, Україна переживає складний період своєї історії. Це пов'язано з рядом негативних причин, одним з яких є прояви злочинності та корумпованості і проникнення їх в усі галузі економічного та політичного життя країни, загострення політичної боротьби яка призвела до військового протистояння на сході України. В цих умовах одним з важливих факторів поліпшення ситуації повинно стати реформування державних виконавчих органів та їх адміністративно-управлінських апаратів та налагодження їх роботи в складних умовах сьогодення. В даній статті висвітлюється діяльність фінансового відділу НКВС України яка проходила в надскладних умовах військового та політичного протистояння, цей історичний досвід роботи в надзвичайних обставинах може бути використаний в фінансовій роботі державних виконавчих органів в тих областях і районах які опинились в складних умовах прифронтової полоси що спричинило перебої та не стабільність фінансуванні останніх.

Історичні дослідження на тему діяльності фінансового відділу НКВС в сучасній історіографії не проводилися, оскільки в написанні даної статті були використані